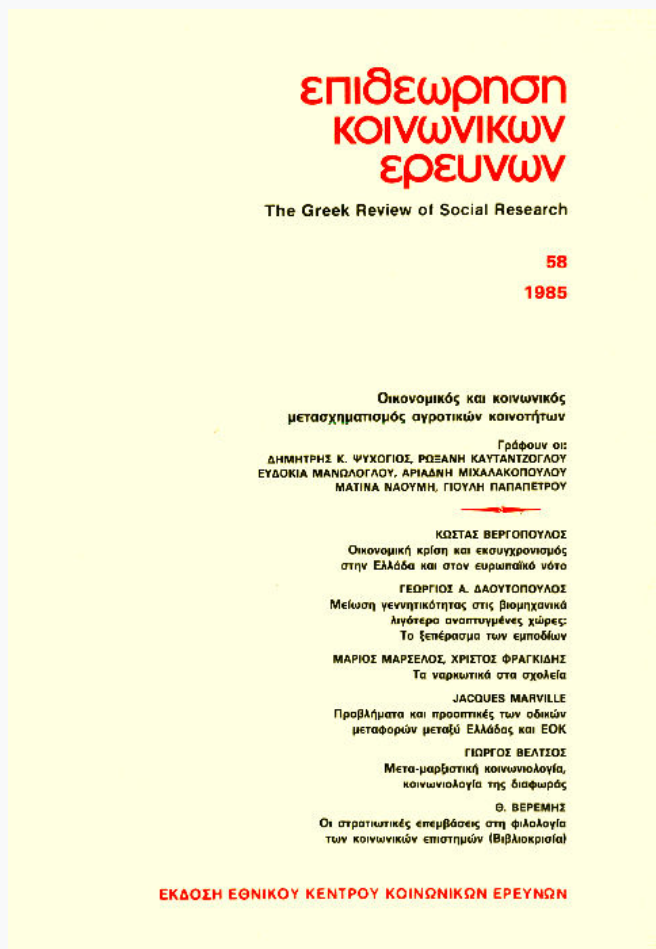

The Greek Review of Social Research

Vol 58 (1985)

58

Τα ναρκωτικά στα σχολεία: Ερωτηματολόγιο επιδημιολογικής έρευνας για τις γνώσεις, τη στάση και τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από μαθητές Μέσης Εκπαίδευσης

Μάριος Μαρσέλος, Χρίστος Φραγκίδης

doi: [10.12681/grsr.808](https://doi.org/10.12681/grsr.808)

Copyright © 1985, Μάριος Μαρσέλος, Χρίστος Φραγκίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Μαρσέλος Μ., & Φραγκίδης Χ. (1985). Τα ναρκωτικά στα σχολεία: Ερωτηματολόγιο επιδημιολογικής έρευνας για τις γνώσεις, τη στάση και τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από μαθητές Μέσης Εκπαίδευσης. *The Greek Review of Social Research*, 58, 145–166. <https://doi.org/10.12681/grsr.808>

Μάριος Μαρσέλος, Χρίστος Φραγκίδης***

ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ερωτηματολόγιο επιδημιολογικής έρευνας
για τις γνώσεις, τη στάση και τη χρήση
ψυχοτρόπων ουσιών*** από μαθητές Μέσης Εκπαίδευσης

Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από μία ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση για το θέμα των ναρκωτικών, ειδικότερα σε ό,τι αφορά τη νεολαία. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι δεν πέρασε εβδομάδα χωρίς κάποια είδηση σχετική με τα ναρκωτικά στον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο. Επίσης, παρατηρείται μία προοδευτική αύξηση θανάτων από κατάχρηση ψυχοτρόπων ουσιών, με κυριότερο ένοχο την ηρωίνη, που προβάλλονται ιδιαίτερα από τον τύπο. Παράλληλα, εμφανίζονται δεκάδες ενημερωτικά άρθρα με θέμα τα ναρκωτικά, που ποικίλλουν από απλά αποτρεπτικά κηρύγματα μέχρι σοβαρά επιστημονικά μελετήματα. Τα άρθρα αυτά δίνουν στο σύνολό τους λανθασμένα μηνύματα, γεγονός που αξίζει να αναλυθεί περισσότερο σε κάποια άλλη ξεχωριστή μελέτη. Κάτι ανάλογο έχει γίνει στην Ολλανδία, όπου αποδείχθηκε ότι οι περισσότεροι δημοσιογράφοι που κατά καιρούς αρθρογράφησαν για τα ναρκωτικά είχαν σοβαρές ελλείψεις στις γνώσεις τους, τόσο για τη φαρμακολογία των ουσιών όσο και για την κοινωνιολογία του φαινομένου (1).

Μέχρι και τη δεκαετία του '60, επικρατεί στην επιστημονική βιβλιογραφία η προπολεμική αντίληψη ότι τα άτομα που κάνουν χρήση ναρκωτικών είναι ενήλικοι άνδρες, απόκληροι της κοινωνίας, που ταιριάζουν στο πρότυπο του πε-

* Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιατρικό Τμήμα, Εργαστήριο Φαρμακολογίας.

** Ιατρός, συνεργάτης του Εργαστηρίου Φαρμακολογίας του Ιατρικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

*** Στο άρθρο αυτό, οι όροι «ναρκωτικά» και «ψυχοτρόπες ουσίες» χρησιμοποιούνται αδιάκριτα με ταυτόσημο εννοιολογικό περιεχόμενο. Παρ' όλα αυτά, ο όρος «ψυχοτρόπες ουσίες» είναι προτιμότερος επειδή είναι φαρμακολογικά ορθότερος και κοινωνικά ηπιότερος. Ένα επιπρόσθετο πλεονέκτημα είναι η ευρύτητα του όρου, μέσα στην οποία μπορεί να συμπεριληφθούν με ευκολία το τσιγάρο, το οινόπνευμα και τα ηρεμιστικά που χορηγούνται με συνταγή, η χρήση των οποίων είναι γενικώς αποδεκτή.

ριθωριακού αλκοολικού ή χασικλή (2), έτσι όπως έχει υιοθετηθεί ακόμη και για ήρωες λογοτεχνικών κειμένων ή θεατρικών έργων.

Η μετατόπιση του φαινομένου σε άλλες πληθυσμιακές ομάδες αργεί να συνειδητοποιηθεί, ή να γίνει κοινωνικά αποδεκτή. Καταρχήν, οι γυναίκες βρίσκουν τους δικούς τους τεχνητούς ψυχοσυναισθηματικούς δρόμους, με την επίσημη ή ημιεπίσημη ιατρική συνταγογράφηση ηρεμιστικών φαρμάκων. Επίσης, η δημόσια χρήση καπνού ή οινόπνευματος δεν αποτελεί πλέον κοινωνικό στίγμα για μια νέα κοπέλα. Εκτός από τον γυναικείο πληθυσμό, είναι προφανές ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει γενικά μετατόπιση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών σε νεότερες ηλικίες, γεγονός που τονίστηκε διεθνώς και δημιούργησε δικαιολογημένες ανησυχίες (3, 4).

Ο θόρυβος για την εξάπλωση των ναρκωτικών στη μαθητιάσα νεολαία ήρθε να αποκαλύψει ένα μεγάλο κενό στην ερευνητική δραστηριότητα της χώρας μας. Πράγματι, η αναζήτηση αριθμητικών δεδομένων για την έκταση του φαινομένου οδηγούσε πάντοτε σε ανεπίσημες δημοσιογραφικές πηγές, σε ατεκμηρίωτες και πρόχειρες δημοσιεύσεις ή σε σποραδικά στοιχεία της Υπηρεσίας Δίωξης Ναρκωτικών. Η θλιβερή αυτή διαπίστωση μας παρακίνησε στη συγκέντρωση στοιχείων από μαθητές γυμνασίων και λυκείων, με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου, προκειμένου να γίνει μία κατά το δυνατόν αξιόπιστη εκτίμηση για τυχόν *χρήση ή κατάχρηση* ψυχοτρόπων ουσιών.

Παράλληλα, μας ενδιέφεραν οι γνώσεις των μαθητών σε θέματα που αφορούν στη φαρμακολογία και την τοξικολογία των ψυχοτρόπων ουσιών, καθώς και η *στάση* τους απέναντι στο κοινωνικό αυτό φαινόμενο. Εκτός από τα «ναρκωτικά», συμπεριλάβαμε και ψυχότροπες ουσίες με κάποια κοινωνική αποδοχή, όπως το οινόπνευμα και η νικοτίνη, επειδή και η χρήση αυτών των ουσιών από νεαρά άτομα εμπεριέχει ακόμη κάποια απόχρωση απαγόρευσης.

Στο άρθρο αυτό αναλύεται με λεπτομέρειες το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήσαμε, με την πεποίθηση ότι μπορεί στο μέλλον να αποτελέσει χρήσιμο υλικό στη διεξαγωγή παρόμοιας έρευνας από άλλους επιστήμονες.

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας θα δημοσιευθούν αργότερα, μετά από πλήρη επεξεργασία των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν. Προς το παρόν, είδαν τη δημοσιότητα λίγα μόνον ενδεικτικά δεδομένα (5).

A. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για την πραγματοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ειδικό ανώνυμο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου, που είχε εγκριθεί από τη Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (6). Το ερωτημα-

τολόγιο περιλαμβάνει 103 ερωτήσεις, κατανεμημένες ανάλογα με τους στόχους του, όπως αναλύεται παρακάτω.

Ως αντιπροσωπευτικά δείγματα πληθυσμού, εκτός από τους μαθητές των Ιωαννίνων, επελέγησαν ισάριθμοι περίπου μαθητές των Πατρών και των Αθηνών. Το τελικό δείγμα που συγκεντρώθηκε ανέρχεται σε περίπου 8.000 ερωτηματολόγια από μαθητές και των δύο φύλων, από τους οποίους 3.621 φοιτούσαν στην τρίτη γυμνασίου και 4.283 στην τρίτη λυκείου. Η δειγματοληψία έγινε με την προοπτική της μελλοντικής επανάληψης παρόμοιας μελέτης, προκειμένου να εκτιμηθούν οι τάσεις που επικρατούν στους κύκλους της νεολαίας. Ήδη, η σύγκριση μεταξύ γυμνασίου και λυκείου δίνει κάποια, έστω και στατική, εικόνα για τις τάσεις αυτές, όπως προκύπτουν από το συσχετισμό των δύο δειγμάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ανωνυμία των απαντήσεων, επειδή το σημείο αυτό είναι καθοριστικής και ουσιαστικής σημασίας, για ένα ευαίσθητο θέμα όπως η χρήση ναρκωτικών.

Η επιλογή των πόλεων έγινε με την αντίληψη ότι αποτελούν χαρακτηριστική τομή της σύγχρονης Ελλάδας. Τα Ιωάννινα διακρίνονται για μια μαζική και απότομη αστικοποίηση αγροτικού πληθυσμού της περιοχής της Ηπείρου, που ήταν ιδιαίτερα έντονη μετά από τον τελευταίο πόλεμο. Αντίθετα, η Πάτρα έχει την πάγια δομή παραδοσιακής μεταπρατικής κοινωνίας αστικού χαρακτήρα, με οικονομική άνθηση τουλάχιστον εκατό ετών. Τέλος, η Αθήνα παρουσιάζει χαρακτηριστική διαστρωμάτωση κοινωνίας μεγαλούπολης, μέσα στην οποία συγχωνεύονται όλα τα εσωτερικά μεταναστευτικά ρεύματα της χώρας. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε όλα τα σχολεία των Ιωαννίνων και της Πάτρας. Στο δείγμα των αθηναϊκών σχολείων, έγινε προσπάθεια αντιπροσωπευτικής επιλογής από διάφορες περιοχές, κατά τρόπο αυθαίρετο. Συγκεκριμένα, εκτός από τα κεντρικά σχολεία, συμπεριλάβαμε σχολεία σε γεωγραφικά εκ διαμέτρου αντίθετες περιοχές (Εκάλη - Φάληρο, Ζωγράφου - Αιγάλεω κλπ.).

Σε προκαταρκτικές διανομές του ερωτηματολογίου είχε μετρηθεί ο χρόνος που απαιτείται για τη συμπλήρωσή του και είχε εκτιμηθεί επίσης η αξιοπιστία (reliability) των απαντήσεων, η οποία αποδείχθηκε ιδιαίτερα ικανοποιητική. Θεωρήσαμε σκόπιμο η διάρκεια συμπλήρωσης των απαντήσεων να μην υπερβαίνει τα 45 λεπτά, δηλαδή τη μία διδακτική ώρα. Μακροσκελή ή δυσνόητα ερωτηματολόγια μηχανογραφικού τύπου δημιουργούν δυσφορία στον απαντητή με αυτονόητα αποτελέσματα, εκτός από τις περιπτώσεις που υπάρχει κάποιο επιπρόσθετο κίνητρο (χρηματική αμοιβή) (7), ή συνεργασία με επιλεγμένα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1983 (Ιωάννινα, Πάτρα) και τον Ιανουάριο του 1984 (Αθήνα), με τη βοήθεια ειδικού επιστημονικού επιτελείου του Εργαστηρίου Φαρμακολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η επίσκεψη στα σχολεία γινόταν συνήθως μετά από τηλεφωνική επικοινωνία.

ωνία, για επιβεβαίωση της κοινοποίησης της ειδικής έγκρισης του υπουργείου και για καθορισμό κατάλληλης ώρας. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων δεν ήταν γνωστό και έτσι υπήρχε πάντοτε το στοιχείο του αιφνιδιασμού για τους μαθητές, δεδομένου μάλιστα ότι σε κάθε σχολείο γινόταν σχεδόν ταυτόχρονα η διανομή των ερωτηματολογίων στα τμήματα, χωρίς δηλαδή να υπάρχει δυνατότητα συζήτησης ή συνεννόησης στα διαλείμματα. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο ειδικά για τις ερωτήσεις που αφορούν στις γνώσεις, αλλά και γενικά για την ειλικρινή και απροϊδέαστη συμμετοχή του μαθητή.

Πριν συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο, γινόταν πάντοτε μια σύντομη και τυποποιημένη εισήγηση για τον τρόπο συμπλήρωσης, όπου τονιζόταν κυρίως η εξασφάλιση της ανωνυμίας του απαντητή, το απόρρητο των απαντήσεων, καθώς και η σπουδαιότητα της έρευνας.

Επίσης γινόταν σαφής η ελεύθερη επιλογή απαντήσεων και υπογραμμιζόταν το γεγονός ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν είχε καμία σχέση με γραπτή εξέταση. Εξάλλου, στην αρχή κάθε σελίδας του ερωτηματολογίου υπήρχε με κεφαλαία γράμματα υπόμνηση για την ανωνυμία και το απόρρητο του περιεχομένου.

Ο καθηγητής της τάξης που μας παραχωρούσε την ώρα του, κατά κανόνα απομακρυνόταν διακριτικά από την αίθουσα, γεγονός, πιστεύουμε, που συνέβαλε στον υψηλό δείκτη αξιοπιστίας. Προτιμήθηκαν ώρες μαθημάτων στην αρχή του ημερήσιου προγράμματος, επειδή τότε οι μαθητές ήταν γενικά προθυμότεροι σε συνεργασία.

Η συνεργασία μας τόσο με τους καθηγητές όσο και με τους μαθητές υπήρξε άριστη. Ακόμη και στα γυμνάσια, η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε με μεγάλη υπευθυνότητα και σοβαρότητα. Το τελικό ποσοστό μη συνεργασθέντων μαθητών παραμένει σε ασήμαντο επίπεδο (περίπου 2%). Άξιο μνείας είναι το γεγονός ότι πολλοί μαθητές σε όλα τα σχολεία τόνιζαν την ανάγκη διεξαγωγής ειδικών ενημερωτικών σεμιναρίων, επειδή ακριβώς διαπίστωναν πόσο λίγα γνωρίζουν για τα ναρκωτικά. Την ίδια, ανομολόγητη όμως, αλήθεια διαβλέπουμε και για τους καθηγητές, αν κρίνουμε από ορισμένες ερωτήσεις που μας υπέβαλαν.

Εκτός από τους καθηγητές και τους μαθητές, η προσπάθειά μας αντιμετώπιστηκε με εξαιρετικό πνεύμα συμπαράστασης και από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, σημαντική υπήρξε η βοήθεια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόσο από οικονομική άποψη (εκτύπωση του ερωτηματολογίου) όσο και από άποψη εθελοντικής βοήθειας (διανομή και συγκέντρωση ερωτηματολογίων). Επίσης, τύχαμε οικονομικής ενίσχυσης από το υφυπουργείο Νέας Γενιάς.

Μοναδική εξαίρεση αποτελεί εφημερίδα της Πάτρας, η οποία περί το τέλος της διανομής δημοσίευσε πρωτοσέλιδο άρθρο με τον περιεργο τίτλο «Σεξ και ναρκωτικά στα σχολεία», στο οποίο κατακεραύνωνε την έρευνα του Πανεπιστη-

μίου Ιωαννίνων, χωρίς προφανώς να έχει γνώση του περιεχομένου του ερωτηματολογίου. Σε ενημερωτική μας επιστολή διευκρινίσαμε ότι πρόκειται για επιδημιολογική μελέτη, που γίνεται με εγκεκριμένο από το υπουργείο ερωτηματολόγιο. Αντί άλλης απάντησης, εμφανίστηκε νέο πρωτοσέλιδο άρθρο με τίτλο «Με την έγκριση του υπουργείου η ύποπτη έρευνα» (8, 9). Το περιστατικό αυτό κατέστησε αδύνατη τη συγκέντρωση στοιχείων από δύο περιφερειακά σχολεία της Πάτρας, που είχαν απομείνει, επειδή ανέπτυξε κάποιο βαθμό καχυποψίας απέναντι στους ερευνητές. Οποιαδήποτε και αν είναι η ερμηνεία αυτών των γεγονότων, τα αναφέρουμε επειδή αποδεικνύουν πόσο είναι απαραίτητο για επιδημιολογικές έρευνες κάποιο κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας, και πόσο εύκολα το κλίμα αυτό καταστρέφεται από εξωτερικές επιρροές.

B. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Γενικές παρατηρήσεις

Αν και υπάρχουν αρκετά συναφή ερωτηματολόγια ξένων ερευνητικών ομάδων (10, 11, 12), διαπιστώσαμε ότι η προσαρμογή τους στα ελληνικά δεδομένα τα καθιστά είτε δύσχρηστα είτε αναξιόπιστα. Το ερωτηματολόγιο πρέπει να διακρίνεται από αμεσότητα και κλιμάκωση των ερωτήσεων, χωρίς να κατανατά απλή απαρίθμηση υλικού έτοιμου για μηχανογραφική ανάλυση. Αυτό ίσως βοηθά στην επεξεργασία, αλλά υπάρχει κίνδυνος να καταστρέψει την αξιοπιστία των απαντήσεων. Επίσης υπάρχει κάποια δυσκολία στο κοινό να συνεργαστεί, ακόμη και όταν είναι εξασφαλισμένη η ανωνυμία. Αυτό το γνωρίζουν οι δημόσιες υπηρεσίες, και ιδιαίτερα η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, που φροντίζουν πάντοτε με το ραδιόφωνο και την τηλεόραση να προτρέπουν το κοινό σε ανεπιφύλακτη συνεργασία και ειλικρίνεια.

Έχοντας ως οδηγία σημεία τις δυσκολίες αυτές, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στη διάρθρωση ενός δικού μας ερωτηματολογίου, που να ανταποκρίνεται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο στους στόχους που θέσαμε. Στην προσπάθειά μας αυτή είχαμε την αμέριστη συμπαράσταση των καθηγητών Β. Κατσουγιαννόπουλου, σε θέματα δημογραφίας, και Α. Λιάκου σε θέματα ψυχομετρίας.

Το ερωτηματολόγιό μας είναι κλειστού τύπου, δηλαδή υποχρεώνει τον μαθητή να επιλέξει μία ή περισσότερες από προϋπάρχουσες απαντήσεις, χωρίς να επιτρέπει την ιδιόχειρη συμπλήρωση λέξεων ή φράσεων. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η ανωνυμία και, κατά συνέπεια, η αξιοπιστία του απαντητή, ιδιαίτερα σε ερωτήσεις που σχετίζονται με τη χρήση. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν χρησιμοποιείται ανοιχτό ερωτηματολόγιο, είναι προτιμότερη η συνέν-

τευξη με τον εξεταζόμενο, δεδομένου ότι καταργείται έτσι κι αλλιώς η ανωνυμία, χωρίς να είναι δυνατή η εγκατάσταση κάποιας διαπροσωπικής σχέσης αμοιβαίας εμπιστοσύνης, όπως στη συνέντευξη (13).

Αναφέρθηκε παραπάνω η έκταση του ερωτηματολογίου, σε συνάρτηση με το χρόνο που απαιτείται για τη συμπλήρωσή του. Πιστεύουμε ότι οι έρευνες που γίνονται με μακροσκελή ερωτηματολόγια είναι καταδικασμένες σε αποτυχία και οδηγούν σε σύγχυση τόσο το μαθητή, όσο και τον ερευνητή που θα ασχοληθεί με την τελική επεξεργασία των αποτελεσμάτων. Από αυτή την άποψη, οι 103 ερωτήσεις του δικού μας ερωτηματολογίου είναι ο μέγιστος ανεκτός αριθμός για μία παρόμοια έρευνα και καλύπτουν πληρέστερα τους στόχους που θέσαμε.

Εκτός από το περιεχόμενο, που πρέπει να διακρίνεται από ιδιαίτερη φραστική απλότητα και σαφήνεια, μεγάλο ρόλο στην επιτυχία της έρευνας διαδραματίζει η μορφή του ερωτηματολογίου. Γλωσσικοί σολοικισμοί και ασάφειες προκύπτουν συχνά από κακομεταφρασμένα ξένα ερωτηματολόγια. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αδύνατο να περιμένουμε σοβαρή αντιμετώπιση του περιεχομένου από το μαθητή. Το ίδιο θα συμβεί και με ένα ερωτηματολόγιο που υστερεί από άποψη εκτύπωσης και γενικότερης εμφάνισης. Η κακή διατύπωση και η άσχημη εμφάνιση προδίδουν κάποια προχειρότητα, προκαλώντας έτσι ανάλογη ανταπόκριση από τον ερωτώμενο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μέχρι τώρα προσπάθειες έρευνας δημοσκοπικού χαρακτήρα για τα ναρκωτικά έχουν γίνει είτε με πρόχειρα και ακαλαίσθητα είτε με μεταφρασμένα εκτός ελληνικής πραγματικότητας ξένα ερωτηματολόγια. Είναι αυτονόητο ότι τα ξένα ερωτηματολόγια απευθύνονται σε άτομα με διαφορετικές κοινωνικές, οικονομικές, ηθικές και θρησκευτικές αξίες. Επομένως, δεν είναι περίεργο το γεγονός ότι υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για τις μέχρι τώρα επιδημιολογικές μελέτες και ουσιαστικές αντιφάσεις στα κατά καιρούς ανακοινωθέντα ευρήματα (14, 15, 16, 17).

Στόχοι του ερωτηματολογίου

Έχοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, σχεδιάσαμε ένα ερωτηματολόγιο με σαφείς ερωτήσεις, που να καλύπτουν ορισμένους συγκεκριμένους στόχους.

Οι αρχικές ερωτήσεις αφορούν ένα ευρύ φάσμα ψυχοκοινωνικών παραγόντων που, μαζί με τα ατομικά γνωρίσματα, δίνουν μια ολική εικόνα των οικγενειακών συνθηκών, της σχολικής επίδοσης, της κοινωνικής δραστηριότητας, των συνθηκών και των μελλοντικών επιδιώξεων του μαθητή. Το σύνολο των απαντήσεων στις ερωτήσεις αυτές συνθέτει την «εικόνα» του μαθητή, η οποία θα αποτελέσει τον κεντρικό πυρήνα αναφοράς κατά την τελική επεξεργασία όλων των δεδομένων.

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν, ενώ περιστρέφονται γύρω από το θέμα των ναρκωτικών, παρουσιάζουν μια κλιμάκωση, έτσι ώστε να είναι ευχερέστερη η προσέγγιση του κύριου προβλήματος της χρήσης. Για το σκοπό αυτό, έχουν προηγηθεί αναφορές στο κάπνισμα και στο ποτό, που επιτρέπουν κάποια εξοικείωση του μαθητή με το πνεύμα του ερωτηματολογίου, μέσα από φαινομενικά αφελή προβληματισμό. Πιστεύουμε ότι, μετά από αυτή τη μεθόδευση, οι απαντήσεις του μαθητή στα κύρια ερωτήματα της χρήσης ναρκωτικών είναι αβίαστες και όσο γίνεται περισσότερο ειλικρινείς.

Εκτός από τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, βασικοί στόχοι του ερωτηματολογίου είναι η εκτίμηση των γνώσεων των μαθητών σε θέματα σχετικά με τα ναρκωτικά, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της χρήσης ή κατάχρησης ψυχοτρόπων ουσιών. Τόσο οι γνώσεις για τις ψυχοτρόπες ουσίες, όσο και η στάση των μαθητών απέναντι στο φαινόμενο, αντιμετωπίζονται δομικά με τον ίδιο τρόπο κλιμάκωσης. Επιπλέον, υπάρχει μια σκόπιμη ανάμιξη ερωτήσεων διαφορετικών στόχων, που επίσης διευκολύνει την αβίαστη και ειλικρινή συμμετοχή του μαθητή. Παράλληλα, επιτρέπει την ανυποψίαστη διασταύρωση απαντήσεων, η οποία είναι αναγκαία για τον αποκλεισμό ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν με τυχαίο ή παραλειπτικό τρόπο. Μια τέτοια διασταύρωση είναι πολύ δύσκολη, όταν η δομή του ερωτηματολογίου παρουσιάζει συγκεκριμένη ομαδοποίηση θεμάτων και στόχων, χωρίς την ανάμιξη ετερόκλητων ερωτήσεων.

Δομή του ερωτηματολογίου

Οι ερωτήσεις κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες (οι αριθμοί των ερωτήσεων σε παρένθεση):

I. Ηλικία, Φύλο (1, 2)

Εκτός από τα στοιχεία αυτά, πρέπει να συμπληρωθεί από τον ερευνητή η *πόλη* και το *σχολείο*, δεδομένα απαραίτητα για την τελική μηχανογραφική επεξεργασία. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν απλώς τα γενικά σταθερά σημεία αναφοράς.

II. Στοιχεία προσωπικότητας (σύνολο ερωτήσεων: 25)

- Σχολική επίδοση (3 - 14)
- Ενδιαφέροντα (18, 29, 31, 34 - 36)
- Γενικότερη στάση απέναντι στη ζωή (37 - 39)
- Ατομική οικονομική κατάσταση (16)
- Διαπροσωπικές σχέσεις (30, 51, 52)

Στην κατηγορία αυτή συγκεντρώνονται οι ψηφίδες που απεικονίζουν όλα τα προσωπικά γνωρίσματα του μαθητή, αποτελώντας έτσι το μέτρο της ατομικής διάστασης στην έρευνα.

III. Κοινωνικοοικονομικές παράμετροι (σύνολο ερωτήσεων: 32)

- Μέγεθος και δομή της οικογένειας (27, 28, 32, 33, 41 - 52)
- Οικονομική κατάσταση (15 - 17, 19, 22, 23, 25, 26)
- Κοινωνική τάξη (20, 21, 24, 40)
- Άμεσο περιβάλλον και ψυχότροπες ουσίες (53, 76, 79, 97)

Στην κατηγορία αυτή υπάρχουν ερωτήσεις που σχετίζονται με το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο του μαθητή. Η κοινωνική αυτή διάσταση ολοκληρώνει την περιγραφή των προσωπικών γνωρισμάτων του μαθητή. Οι κατηγορίες II και III, όπως ήδη αναφέρθηκε, κατέχουν θέση - κλειδί στην τελική επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

IV. Γνώσεις για τη φαρμακολογία και τοξικολογία των ψυχοτρόπων ουσιών (σύνολο ερωτήσεων: 17)

- Καπνός (54, 55, 63 - 68)
- Οινόπνευμα (74, 88, 96, 102)
- Χασίς (80, 83, 84, 96)
- Ηρεμιστικά (74, 89)
- Μορφίνη, Ηρωίνη, άλλες ουσίες (80, 87 - 89, 96)

Οι ερωτήσεις της κατηγορίας αυτής αποτελούν δείκτη των συγκεκριμένων γνώσεων του μαθητή για τις ψυχότροπες ουσίες. Μερικές είναι ιδιαίτερα απλές.

Άλλες πάλι είναι δύσκολες και απαιτούν ειδικές γνώσεις, που υποτίθεται παρέχονται άφθονες από το περιβάλλον με διάφορους, αυτόκλητους ή μη, «εμπειρογνώμονες», τους οποίους ο μαθητής κατονομάζει στην ερώτηση 87.

V. Στάση του μαθητή απέναντι στο φαινόμενο της χρήσης και κατάχρησης ψυχοτρόπων ουσιών (σύνολο ερωτήσεων: 21)

- Καπνός (61, 62, 66, 69 - 72)
- Οινόπνευμα (99 - 103)
- Χασίς (81, 102, 103)
- Ηρεμιστικά (78)
- Μορφίνη, Ηρωίνη, άλλες ουσίες (85, 86, 90, 91, 95, 103)

Η κατηγορία αυτή αποτελεί έναν από τους βασικότερους στόχους του ερωτηματολογίου, επειδή τα ευρήματα για την αντιμετώπιση του φαινομένου των ναρκωτικών από τους μαθητές αποτελούν ουσιαστική παράμετρο εκτίμησης

των τάσεων που επικρατούν σήμερα στο μαθητόκοσμο και, ενδεχομένως, καταγράφουν την εξελικτική δυναμική για τα επόμενα χρόνια.

VI. Χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από τους μαθητές (σύνολο ερωτήσεων: 22)

- Καπνός (55 - 60, 63)
- Οινόπνευμα (60, 92 - 94, 98, 101)
- Χασίς (91 - 94)
- Ηρεμιστικά (78)
- Μορφίνη, Ηρωίνη, άλλες ουσίες (92 - 95)

Στην τελευταία αυτή κατηγορία ανήκουν οι ερωτήσεις που, είτε απευθείας είτε έμμεσα, αναζητούν στοιχεία για τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών.

Η συχνότητα χρήσης και το είδος των ουσιών αποτελούν χρήσιμες πληροφορίες για την αναγνώριση της απλής χρήσης ή της κατάχρησης.

.....
Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε παρατίθεται ως παράρτημα στο τέλος του άρθρου.

Γ. ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Η διεξαγωγή επιδημιολογικής έρευνας στην Ελλάδα είναι αρκετά δύσκολη, γεγονός που περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από την ιδιαιτερότητα ενός θέματος όπως τα ναρκωτικά.

Για το λόγο αυτό απαιτείται επίπονη και προσεκτική προετοιμασία του δημοσκοπικού ερωτηματολογίου, το οποίο πρέπει να είναι ανώνυμο και απόρρητο, κλειστού τύπου, προσαρμοσμένο στα δεδομένα του συγκεκριμένου χώρου, και να είναι σαφές και καλαίσθητο. Η τελική διανομή στο ευρύτερο πληθυσμιακό δείγμα ακολουθεί τις προκαταρκτικές δοκιμές για την αξιοπιστία και εγκυρότητα σε περιορισμένο αριθμό ατόμων.

Πιστεύουμε ότι το ερωτηματολόγιο που παρουσιάζεται σε αυτό το άρθρο θα αποβεί εύχρηστο εργαλείο σε χέρια ικανών ερευνητών, και αυτός είναι ο λόγος που μας ώθησε σε αυτή τη δημοσίευση. Παρ' όλα αυτά, πιστεύουμε επίσης ότι υπάρχουν ακόμη πολλά περιθώρια βελτίωσής του, γεγονός που θα αποκτά συνεχώς αυξανόμενη βαρύτητα με την πάροδο του χρόνου. Η σωστή δημοσκόπηση πρέπει να πιάνει το σφυγμό της συγκεκριμένης στιγμής και του συγκεκριμένου χώρου. Η ακριβής γνώση της «πιάτσας» και των ουσιών που διακινούνται κατά τη διάρκεια της έρευνας, πολλές από τις οποίες είναι ιδιοκατασκευάσματα απίθανων φαρμακευτικών μιγμάτων, αποτελούν ανυπέρβλητες δυσκολίες στην επίτευξη ενός τέλει ερωτηματολογίου.

Αν παραβλέψουμε αυτές τις δυσκολίες, τα προκαταρκτικά αποτελέσματα της μελέτης μας μεταφέρουν κάποιο αισιόδοξο μήνυμα. Η κατάχρηση ναρκωτικών από το μαθητόκοσμο της Ελλάδας βρίσκεται σε επίπεδα πολύ χαμηλά για να δημιουργήσει ουσιαστικές ανησυχίες (ποσοστό μικρότερο από 1%). Από την άλλη μεριά, μεταφέρουν και το αγωνιώδες αίτημα των μαθητών για καλύτερη και υπεύθυνη ενημέρωση, γεγονός που υπογραμμίζεται από το απίθανο υψηλό ποσοστό άγνοιας που περιβάλλει σαν σκοτεινή ομίχλη την κενή πλέον εννοιολογικού περιεχομένου λέξη «ναρκωτικά».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Hulsman L., Mac Clintock D. και Quensel S., *Working Papers of the Joint Study Group on Alcohol and Drugs Control Policy in Great Britain, West Germany and the Netherlands*, Universiteitsbibliotheek, Ρότερνταμ 1980.
- 2) Γεωργιάδης Ι.Ν., *Τοξικολογία Κλινική και Ιατροδικαστική*, τ. Β', σ. 361, 1932.
- 3) *ICAA News, Unprecedented Spread of Drug Abuse*, January 1985.
- 4) Oppenheimer T., *Opening Statement to the 31st Session of the Commission on Narcotic Drugs of the United Nations*, Βιέννη, 11 - 20 Φεβρουαρίου, 1985.
- 5) Frangides C., Kafetzopoulos E., Liakos A. και Marselos M., *A survey on the use of addictive substances by high School students of Greece*, Abstract, 14th Intern. Inst. on the Prevention and Treatment of Drug Dependence, 27 Μαΐου - 2 Ιουνίου, Αθήνα 1984.
- 6) Έγκριση Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Γ2/1919/20-7-1983.
- 7) O' Malley P.M., Bachman J.G. και Johnston L.D., «Reliability and Consistency in Self-Reports of Drug Use», *The International J. of the Addictions*, 18, 805, 1983.
- 8) Εφημερίδα *Πελοπόννησος*, Πάτρα 15 Δεκεμβρίου 1983.
- 9) Εφημερίδα *Πελοπόννησος*, Πάτρα 17 Δεκεμβρίου 1983.
- 10) Bachman J.G. και Johnston L.D., *Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth*, Institute for Social Research, Design and Procedures, Paper 1, Univ. of Michigan, Ann Arbor, Μίτσιγκαν, 1978.
- 11) Stumphauzer J.S., «A Behavior Analysis Questionnaire for Adolescent Drinkers», *Psychol. Reports*, 47, 641, 1980.
- 12) Skiffington E.W. και Brown P.M., «Personal, Home and School Factors Related to Eleventh Graders' Drug Attitudes», *The International J. of the Addictions*, 16, 879, 1981.
- 13) American Statistical Association, *What is a Survey*, Ουάσιγκτον D.C., 1980.
- 14) Εφημερίδα *Το Βήμα*, «Θραύση κάνουν τα ναρκωτικά στους μαθητές. Συγκλονιστική έρευνα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», Αθήνα 22 Νοεμβρίου 1984.
- 15) Εφημερίδα *Τα Νέα*, «Ναρκωτικά: εργαζόμενοι μαθητές 13%, μαθητές 6,4%», Αθήνα 22 Νοεμβρίου 1984.
- 16) Εφημερίδα *Απογευματινή*, «Δεν παίρνουν ναρκωτικά οι μαθητές της Θεσσαλονίκης, Το υπουργείο διαφεύδει έρευνα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», Αθήνα 1η Δεκεμβρίου 1984.
- 17) Εφημερίδα *Έθνος*, «Σύντομα τα μέτρα για τα ναρκωτικά», Αθήνα 1η Δεκεμβρίου 1984.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ. ΙΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΦΑΡΜΑΚΟΛΟΓΙΑΣ
(Καθηγητής Μάριος Μαρσέλος)*./ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ-
ΤΩΝ (έγκριση ερευνητικού προγράμματος Γ2/1919/20.7.83).

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σημείωσε σε κύκλο την απάντηση που κατά τη γνώμη σου βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικό-
τητα. Σε ορισμένες ερωτήσεις μπορείς να σημειώσεις περισσότερες από μία απαντήσεις αν το κρί-
νεις απαραίτητο.

1. Ηλικία:
13 14 15 16 17 18 19 20 21 22
2. Φύλο:
α. Αγόρι β. Κορίτσι
3. Βαθμός απολυτηρίου από το δημοτικό:
α. 5-6 β. 7-8 γ. 9-10
4. Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη:
10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
5. Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:
α. ΝΑΙ (λόγω απουσιών) β. ΝΑΙ (λόγω μαθημάτων) γ. ΟΧΙ
6. Αν ναι, στο
α. Δημοτικό, β. Γυμνάσιο, γ. Λύκειο
7. Έχεις μείνει ποτέ επανεξεταστέος:
α. ΝΑΙ (λόγω απουσιών) β. ΝΑΙ (λόγω μαθημάτων) γ. ΟΧΙ
8. Αριθμός απουσιών την περασμένη χρονιά:
α. Μέχρι 20 β. 20-60 γ. Πάνω από 60
9. Αιτία απουσιών:
α. Λόγοι υγείας β. Προσωπικοί λόγοι
10. Έχεις αποβληθεί από το σχολείο σου:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
11. Εάν ναι:
α. Δίκαια β. Άδικα
12. Αιτία αποβολής:
α. Για σκασιαρχείο
β. Για απρεπή συμπεριφορά
γ. Για άλλους λόγους
δ. Δεν έχω αποβληθεί
13. Έχεις αλλάξει σχολείο:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
14. Αν ναι, λόγω:
α. Αλλαγής τόπου διαμονής
β. Προσωπικής επιθυμίας
γ. Επιθυμίας των γονιών μου
15. Παράλληλα με το σχολείο εργάζεσαι για λόγους οικονομικούς:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ

* Συντονιστής Χρήστος Φραγκίδης, συνεργάτης του Εργαστηρίου Φαρμακολογίας.

16. Εργάζεσαι στις διακοπές για λόγους οικονομικούς:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
17. Τα χρήματα που ξοδεύεις καθημερινά είναι συνήθως:
α. Μέχρι 100 δραχμές
β. 100 - 200
γ. 200 - 500
δ. Πάνω από 500 δραχμές
18. Τα χρήματά σου τα διαθέτεις κυρίως για:
α. Βιβλία
β. Τσιγάρα
γ. Διασκέδαση
δ. Δίσκους
ε. Ενδύματα
στ. Αποταμίευση
ζ. Άλλο σκοπό
19. Πώς θα χαρακτήριζες την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς σου:
α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Αρκετά καλή δ. Κακή
20. Ο πατέρας σου είναι:
α. Δημόσιος υπάλληλος
β. Ιδιωτικός υπάλληλος
γ. Ελεύθερος επαγγελματίας
δ. Αγρότης
ε. Εργάτης
στ. Επιστήμονας
ζ. Άνεργος
η. Συνταξιούχος
21. Η μητέρα σου είναι:
α. Δημόσιος υπάλληλος
β. Ιδιωτική υπάλληλος
γ. Ελεύθερη επαγγελματίας
δ. Αγρότισσα
ε. Εργάτρια
στ. Επιστήμονας
ζ. Άνεργη
η. Συνταξιούχος
θ. Ασχολείται με τα οικιακά
22. Μένετε με ενοίκιο:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
23. Μένεις σε:
α. Διαμέρισμα
β. Μονοκατοικία
γ. Οικοτροφείο
δ. Άλλου
24. Την τελευταία δεκαετία η οικογένειά σου έχει μετακομίσει σε άλλη πόλη:
α. Καμία φορά β. Μία φορά γ. Δύο φορές
δ. Περισσότερες φορές
25. Υπάρχει στο σπίτι αποκλειστικά δικό σου δωμάτιο:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
26. Η οικογένειά σου διαθέτει αυτοκίνητο:
α. Ένα β. Δύο γ. Παραπάνω από δύο δ. Κανένα
27. Μένεις μόνος:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ

- 28. Μένεις μόνος, λόγω:**
- α. Θανάτου και των δύο γονιών
 - β. Θανάτου του ενός
 - γ. Διάστασης των γονιών
 - δ. Διαζυγίου των γονιών
 - ε. Σχολικών υποχρεώσεών μου
 - στ. Προσωπικής επιθυμίας
 - ζ. Άλλης αιτίας
 - η. Δέν μένω μόνος
- 29. Τι είδους διασκέδαση προτιμάς:**
- α. Αθλητισμό
 - β. Διάβασμα
 - γ. Μουσική
 - δ. Χορό
 - ε. Κινηματογράφο
 - στ. Ηλεκτρονικά παιχνίδια
 - ζ. Εκδρομές
 - η. Άλλες διασκεδάσεις
- 30. Οι στενοί φίλοι σου είναι:**
- α. Συμμαθητές
 - β. Εξωσχολικοί
 - γ. Συνομήλικοι
 - δ. Μεγαλύτεροι στην ηλικία
 - ε. Μικρότεροι στην ηλικία
 - στ. Δεν έχω στενούς φίλους
- 31. Τι εξωσχολικές δραστηριότητες έχεις:**
- α. Καμία
 - β. Πολιτικές οργανώσεις
 - γ. Πολιτιστικοί σύλλογοι
 - δ. Εκκλησιαστικές οργανώσεις
 - ε. Ηλεκτρονικά παιχνίδια
 - στ. Φροντιστήρια
 - ζ. Αθλητισμός
 - η. Μουσική
 - θ. Άλλες
- 32. Οι γονείς σου:**
- α. Δεν ασχολούνται με τις διασκεδάσεις ή τις παρέες μου
 - β. Προσπαθούν να ελέγξουν τους φίλους μου και το είδος της διασκέδασής μου
 - γ. Δυσανασχετούν όταν αργώ να γυρίσω τα βράδια
- 33. Οι γονείς σου:**
- α. Δεν εγκρίνουν μερικά από τα περιοδικά που διαβάζω
 - β. Δεν εγκρίνουν κανένα από τα περιοδικά που διαβάζω
 - γ. Μου αγοράζουν μερικές φορές κάποιο περιοδικό που κατά τη γνώμη τους είναι καλό
 - δ. Δεν ασχολούνται με τα περιοδικά που διαβάζω
- 34. Διαβάζεις εφημερίδα:**
- α. Καθημερινά
 - β. Περιστασιακά
 - γ. Σπάνια
 - δ. Μόνο τα επιστημονικά άρθρα
 - ε. Μόνο τα αθλητικά νέα
 - στ. Μόνο τα αστυνομικά ρεπορτάζ
 - ζ. Μόνο το ωροσκόπιο

- η. Μόνο το πρόγραμμα της τηλεόρασης
 - θ. Μόνο τα πολιτικά σχόλια
 - ι. Δεν διαβάζω ποτέ εφημερίδα
- 35. Από την τηλεόραση προτιμάς:**
- α. Εκπαιδευτικά προγράμματα - Ντοκιμαντέρ
 - β. Κινούμενα σχέδια
 - γ. Σίριαλς
 - δ. Αθλητικές εκπομπές
 - ε. Πολιτιστικές εκπομπές
 - στ. Πολεμικές ταινίες
 - ζ. Γουέστερν
 - η. Αστυνομικές ταινίες
 - θ. Ταινίες τρόμου
 - ι. Ειδήσεις
 - ια. Συζητήσεις για επίκαιρα θέματα
 - ιβ. Δεν παρακολουθώ τηλεόραση
- 36. Από τα περιοδικά προτιμάς τα:**
- α. Τεχνικά (αυτοκίνητα κ.λ.π.)
 - β. Αθλητικά
 - γ. Πολιτικά
 - δ. Φεμινιστικά
 - ε. Θρησκευτικά
 - στ. Ποικίλης ύλης
 - ζ. Κόμικς
 - η. Πολιτιστικά
 - θ. Περιοδικά σεξ
 - ι. Δεν διαβάζω περιοδικά
- 37. Με το τέλος του λυκείου θέλεις να ασχοληθείς με:**
- α. Ανώτατες σπουδές
 - β. Ανώτερες σπουδές
 - γ. Κάποια εργασία
 - δ. Δεν έχω αποφασίσει ακόμα
- 38. Αν αποτύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις για κάποιο Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα;**
- α. Θα ξαναδοκιμάσω μέχρι να πετύχω
 - β. Θα πάω στο εξωτερικό για να τελειώσω εκεί τις σπουδές μου
 - γ. Θα πάω στο εξωτερικό με σκοπό να πάρω αργότερα μεταγραφή
 - δ. Θα αρχίσω να δουλεύω
 - ε. Δεν θα δώσω καθόλου εξετάσεις
- 39. Κατά τη γνώμη σου το κοινωνικό πλαίσιο της σημερινής Ελλάδας:**
- α. Είναι το καλύτερο δυνατό
 - β. Έχει ατέλειες που δεν πρόκειται να διορθωθούν ποτέ
 - γ. Έχει ατέλειες που μπορούν να διορθωθούν αν προσπαθήσουμε
 - δ. Δεν με ενδιαφέρει ιδιαίτερα αυτό το θέμα
 - ε. Δεν με έχει απασχολήσει ποτέ αυτό το θέμα
- 40. Γραμματικές γνώσεις των γονιών:**
- A. Πατέρας: α. Αγράμματος
 - β. Δημοτικό
 - γ. Μέση εκπαίδευση
 - δ. Ανώτερη σχολή
 - ε. Ανώτατη σχολή
 - B. Μητέρα: α. Αγράμματη
 - β. Δημοτικό

- γ. Μέση εκπαίδευση
- δ. Ανώτερη σχολή
- ε. Ανώτατη σχολή

- 41. Από τους γονείς σου:**
- α. Δεν ζει κανείς
 - β. Μόνο ο πατέρας μου ζει
 - γ. Μόνο η μητέρα μου ζει
 - δ. Και οι δύο ζουν αλλά χώρια
 - ε. Και οι δύο ζουν μαζί
- 42. Οι γονείς είναι:**
- A. Πατέρας: α. Υγιής
β. Πάσχει από παθολογική νόσο
γ. Πάσχει από ψυχική νόσο
- B. Μητέρα: α. Υγιής
β. Πάσχει από παθολογική νόσο
γ. Πάσχει από ψυχική νόσο
- 43. Κάποιος από τους γονείς σου ήταν ξαναπαντρεμένος:**
- α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
- 44. Έχεις:**
- α. Μεγαλύτερους αδελφούς
 - β. Μικρότερους αδελφούς
 - γ. Ετεροθαλείς αδελφούς
 - δ. Μεγαλύτερες αδελφές
 - ε. Μικρότερες αδελφές
 - στ. Ετεροθαλείς αδελφές
- 45. Τι σερά έχεις μεταξύ των αδελφών σου:**
- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
- 46. Ο πατέρας βρίσκεται μακριά από την οικογένεια:**
- α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
- 47. Εάν ναι, για λόγους:**
- α. Επαγγελματικούς
 - β. Μετανάστευσης
 - γ. Υγείας
 - δ. Διαζυγίου
 - ε. Διάστασης
 - στ. Μένει μαζί μας
- 48. Η μητέρα βρίσκεται μακριά από την οικογένεια:**
- α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
- 49. Εάν ναι, για λόγους:**
- α. Επαγγελματικούς
 - β. Μετανάστευσης
 - γ. Υγείας
 - δ. Διαζυγίου
 - ε. Διάστασης
 - στ. Μένει μαζί μας
- 50. Πώς θα χαρακτήριζες τις σχέσεις των γονιών σου:**
- α. Άριστες
 - β. Καλές
 - γ. Μέτριες
 - δ. Κακές
 - ε. Ανύπαρκτες

51. Πώς θα χαρακτήριζες τις σχέσεις σου:
- A. Με τον πατέρα σου
 - α. Άριστες
 - β. Καλές
 - γ. Μέτριες
 - δ. Κακές
 - ε. Ανύπαρκες
 - B. Με τη μητέρα σου
 - α. Άριστες
 - β. Καλές
 - γ. Μέτριες
 - δ. Κακές
 - ε. Ανύπαρκες
52. Πώς θα χαρακτήριζες τις σχέσεις σου με τα αδέρφια σου:
- α. Άριστες
 - β. Καλές
 - γ. Μέτριες
 - δ. Κακές
 - ε. Ανύπαρκες
53. Στο περιβάλλον σου καπνίζεις:
- α. Ο πατέρας μου
 - β. Η μητέρα μου
 - γ. Κάποιο από τα αδέρφια μου
 - δ. Κάποιος άλλος συγγενής που μένει μαζί μας
 - ε. Κάποιος από τους στενούς μου φίλους
 - στ. Κάποιος από τους καθηγητές μου που εκτιμώ ιδιαίτερα
 - ζ. Κάποιος άνθρωπος που είναι για μένα πρότυπο
54. Πιστεύεις ότι το κάπνισμα είναι βλαβερό όταν κάποιος καπνίζει:
- α. 1 - 5 τσιγάρα
 - β. 5 - 20 τσιγάρα
 - γ. 20 - 40 τσιγάρα
 - δ. Ανεξάρτητα από τον αριθμό των τσιγάρων, αν συνεχίζεται για πολλά χρόνια
 - ε. Δεν είναι βλαβερό
 - στ. Είναι βλαβερό μόνο όταν εισπνέεται ο καπνός στους πνεύμονες
 - ζ. Δεν ξέρω
55. Αν κάπνιζες, θα προτιμούσες:
- α. Τσιγάρα
 - β. Πούρα
 - γ. Πίπα
 - δ. Δεν καπνίζω
56. Καπνίζεις:
- α. Καθημερινά
 - β. Περιστασιακά
 - γ. Δεν καπνίζω
57. Πόσα τσιγάρα καπνίζεις την ημέρα:
- α. 0
 - β. 1 - 5
 - γ. 5 - 10
 - δ. 10 - 20
 - ε. 20 - 30
 - στ. Πάνω από 30

58. **Καπνίζεις:**
 α. Σε παρέα
 β. Στο σπίτι
 γ. Στο σχολείο
 δ. Αλλού
 ε. Παντού
 στ. Καθόλου
59. **Καπνίζεις:**
 α. Το τελευταίο τρίμηνο
 β. Το τελευταίο εξάμηνο
 γ. Από 1 - 2 χρόνια
 δ. Από 2 χρόνια και πάνω
 ε. Καθόλου
60. **Καπνίζεις συνήθως με:**
 α. Καφέ
 β. Οινοπνευματώδη
 γ. Αναψυκτικά
 δ. Δεν καπνίζω
61. **Πιστεύεις ότι μπορείς να σταματήσεις το κάπνισμα:**
 α. Όποτε θέλω
 β. Είναι δύσκολο αλλά κατορθωτό
 γ. Είναι αδύνατο
 δ. Δεν έχω δοκιμάσει ποτέ να το σταματήσω
 ε. Δεν καπνίζω
62. **Θα εξακολουθείς να καπνίζεις τον επόμενο χρόνο:**
 α. Ναι
 β. Όχι
 γ. Δεν ξέρω
 δ. Δεν καπνίζω
63. **Προτιμάς τσιγάρα:**
 α. Ελληνικά
 β. Ξένα
 γ. Δεν καπνίζω
64. **Για τους πνεύμονες τα τσιγάρα με φίλτρο είναι, σε σύγκριση με τα άφιλτρα:**
 α. Το ίδιο βλαβερά
 β. Λιγότερο βλαβερά
 γ. Περισσότερο βλαβερά
 δ. Δεν είναι καθόλου επικίνδυνα
 ε. Δεν ξέρω
65. **Το κάπνισμα πούρων ή πίπας είναι, σε σύγκριση με το τσιγάρο:**
 α. Το ίδιο βλαβερό
 β. Λιγότερο βλαβερό
 γ. Περισσότερο βλαβερό
 δ. Δεν είναι καθόλου επικίνδυνο
66. **Κατά τη γνώμη σου οι συμμαθητές σου που καπνίζουν:**
 α. Κουράζονται ευκολότερα στις γυμναστικές ασκήσεις
 β. Έχουν μειωμένη απόδοση στα μαθήματα
 γ. Είναι κατακριτέοι επειδή βλάπτουν την υγεία τους
 δ. Είναι δικαίωμά τους να κάνουν ό,τι θέλουν
67. **Γνωρίζεις ή έχεις ακούσει ότι το κάπνισμα σχετίζεται με:**
 α. Καρκίνο του πνεύμονα
 β. Καρδιοπάθειες

- γ. Αύξηση της αρτηριακής πίεσης
 - δ. Εξασθένηση της μνήμης
 - ε. Γέννηση παιδιών με μικρότερο σωματικό βάρος, όταν η έγκυος γυναίκα καπνίζει
 - στ. Δεν ξέρω
- 68. Γνωρίζεις ότι καρκίνο του πνεύμονα και καρδιοπάθειες παθαίνουν:**
- α. Κυρίως άνδρες που καπνίζουν
 - β. Κυρίως γυναίκες που καπνίζουν
 - γ. Άνδρες και γυναίκες, ανεξάρτητα από φύλο, εφόσον καπνίζουν
 - δ. Δεν ξέρω
- 69. Αν κάποιος καπνίζει σε κλειστό χώρο μαζί σου:**
- α. Θα τον παρακαλέσω να το σβήσει λέγοντάς του ότι με ενοχλεί
 - β. Θα του υπενθυμίσω ότι βλάπτει την υγεία και αυτών που δεν καπνίζουν
 - γ. Θα τον απειλήσω με μήνυση, επειδή υπάρχει σχετικός απαγορευτικός νόμος
 - δ. Μπορεί να με ενοχλεί, αλλά δεν θα του πω τίποτε
 - ε. Δεν με ενοχλεί καθόλου
- 70. Κατά τη γνώμη σου κάποιος αρχίζει να καπνίζει επειδή:**
- α. Έτσι νιώθει ότι είναι μεγάλος
 - β. Μιμείται διαφημιστικά πρότυπα
 - γ. Το κάπνισμα δημιουργεί ευχάριστο αίσθημα
 - δ. Τα τσιγάρα έχουν ευχάριστη γεύση
 - ε. Δεν ξέρω
- 71. Κατά τη γνώμη σου κάποιος δεν καπνίζει επειδή:**
- α. Δεν του αρέσει η γεύση
 - β. Έχει πειστεί ότι το τσιγάρο είναι ανθυγιεινή συνήθεια
 - γ. Είναι ισχυρός χαρακτήρας
 - δ. Θεωρεί το κάπνισμα ένα περιττό έξοδο
 - ε. Δεν έτυχε να το αρχίσει ποτέ
 - στ. Δεν ξέρω
- 72. Στην Ελλάδα, έχει γίνει προσπάθεια περιορισμού της διαφήμισης τσιγάρων. Κατά τη γνώμη σου:**
- α. Αυτό το μέτρο δεν πρόκειται να φέρει κανένα αποτέλεσμα
 - β. Θα περιορίσει αρκετά το κάπνισμα, κυρίως ανάμεσα στους νέους
 - γ. Πρόκειται για ημίμετρο, επειδή δεν απαγορεύθηκαν όλες οι διαφημίσεις παρά μόνον από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση
 - δ. Η απαγόρευση της διαφήμισης τσιγάρων είναι παράνομη επειδή αντιβαίνει στις αρχές της ελεύθερης διακίνησης εμπορικών προϊόντων
 - ε. Μόνο η απαγόρευση κατασκευής τσιγάρων θα ανάγκαζε κάποιο άτομο να κόψει το κάπνισμα
- 73. Πίνεις καφέ:**
- α. Κάθε μέρα
 - β. Μόνο τις εργάσιμες μέρες
 - γ. Μόνο με παρέα
 - δ. Μόνο στις εξετάσεις
 - ε. Καθόλου
- 74. Ποιες από τις παρακάτω ουσίες διευκολύνουν κατά τη γνώμη σου την εκμάθησή:**
- α. Βιταμίνες
 - β. Καφές
 - γ. Ηρεμιστικά
 - δ. Διεγερτικά
 - ε. Οινοπνευματώδη
 - στ. Κόκα Κόλα
 - ζ. Πορτοκαλάδα

- η. Γκαζόζα
 - θ. Νικοτίνη
 - ι. Καμία από αυτές
75. Έχεις χρησιμοποιήσει φάρμακα για να αυξήσεις την απόδοσή σου σε εξετάσεις:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
76. Εάν ναι, οι γονείς σου:
α. Σου προμηθεύουν τα φάρμακα
β. Το γνωρίζουν, αλλά διαφωνούν
γ. Δεν το γνωρίζουν
77. Έχεις χρησιμοποιήσει ποτέ διεγερτικά, δηλαδή φάρμακα που υποτίθεται ότι αυξάνουν την απόδοση και την ενεργητικότητα ενός ατόμου:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
78. Έχεις χρησιμοποιήσει ποτέ ηρεμιστικά, δηλαδή φάρμακα που υποτίθεται ότι κατευνάζουν και απαλύνουν το άγχος ενός ατόμου:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
79. Εάν έχεις κάνει χρήση τέτοιων φαρμάκων, η πηγή προμήθειας ήταν:
α. Γιατρός
β. Φαρμακοποιός
γ. Μέλος της οικογένειας
δ. Κάποιος φίλος
ε. Άλλη πηγή
στ. Δεν έχω κάνει χρήση τέτοιων φαρμάκων
80. Πιστεύεις ότι οι ουσίες αμφεταμίνη, χασίς, μορφίνη, ηρωίνη, κοκαΐνη και LSD είναι εξίσου επικίνδυνες για την υγεία:
α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
81. Σου έγινε ποτέ πρόταση να δοκιμάσεις χασίς ή κάποια άγνωστη ουσία:
α. Ναι, αλλά φοβήθηκα να δοκιμάσω
β. Ναι, και δοκίμασα
γ. Ναι, αλλά δεν με ενδιέφερε να δοκιμάσω
δ. Δεν μου έγινε ποτέ πρόταση να δοκιμάσω
82. Εάν ναι, η πρόταση έγινε σε:
α. Πάρτι
β. Καφετέρια
γ. Εκδρομή
δ. Διακοπές
ε. Σχολείο
στ. Φροντιστήριο
ζ. Ντίσκο
η. Αλλού
83. Γνωρίζεις εάν το χασίς προκαλεί:
α. Ψυχολογική εξάρτηση (συνήθεια)
β. Ανάγκη καθημερινής χρήσεως, προκειμένου να μην προκύψουν επικίνδυνα για την υγεία συμπτώματα (σύνδρομο στέρησης)
γ. Τίποτα από τα παραπάνω
δ. Δεν γνωρίζω
84. Γνωρίζεις ή έχεις ακούσει ότι το χασίς μυρίζει σαν:
α. Αμερικάνικο τσιγάρο
β. Ελληνικό τσιγάρο
γ. Καπνός πίπας
δ. Λιβάνι
ε. Δεν ξέρω

85. Πιστεύεις ότι η σωστή ενημέρωση για τα ναρκωτικά θα μπορούσε να προλάβει τη διάδοση αυτών των ουσιών:
 α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
86. Είσαι ικανοποιημένος από την ενημέρωσή σου για το πρόβλημα των ναρκωτικών:
 α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ
87. Η πληροφόρησή σου για τα ναρκωτικά προέρχεται από:
 α. Καθηγητές γυμνασίου και λυκείου
 β. Γιατρούς
 γ. Συμμαθητές
 δ. Γονείς
 ε. Κατηχητικό σχολείο
 στ. Επιστημονικά βιβλία
 ζ. Περιοδικά
 η. Εφημερίδες
 θ. Αστυνόμους
 ι. Φίλους
88. Ποια από τα παρακάτω άτομα πιστεύεις ότι χρειάζονται επειγόντως αποτοξίνωση, επειδή κινδυνεύουν να πεθάνουν εάν συνεχίσουν:
 α. Χασικλής
 β. Μορφινομανής
 γ. Αλκοολικός
 δ. Κοκαϊνομανής
 ε. Ηρωινομανής
89. Συμπλήρωσε, εάν γνωρίζεις, τον χαρακτηρισμό κάθε ουσίας της αριστερής στήλης, με βάση τις κατηγορίες της δεξιάς στήλης. Αρκεί η απλή αναγραφή των γραμμάτων Α, Β, Γ, Δ ανάλογα με την περίπτωση:
 1. Μορφίνη - Ηρωίνη
 2. Βάλιουμ
 3. Χασίς
 4. LSD
 5. Κοκαΐνη
 6. Αμφεταμίνες
 Α. Πρεμιστικό
 Β. Οπιούχο
 Γ. Διεγερτικό
 Δ. Παραισθησιογόνο
90. Κατά τη γνώμη σου στην Ελλάδα:
 α. Δεν υπάρχει πρόβλημα ναρκωτικών
 β. Υπάρχει πρόβλημα ναρκωτικών
 γ. Δεν ξέρω
91. Σου δημιουργήθηκε κάποτε η επιθυμία να ψάξεις να βρεις κάποια πηγή ναρκωτικών, με σκοπό να κάνεις προσωπική χρήση:
 α. Ναι και έψαχνα για ελαφρό ναρκωτικό
 β. Ναι και έψαχνα για σκληρό ναρκωτικό
 γ. Ναι και έψαχνα για οτιδήποτε
 δ. Δεν ενδιαφέρθηκα ποτέ να προμηθευτώ
92. Κάνεις συστηματική χρήση (περισσότερο από δύο φορές την εβδομάδα):
 α. Ηρεμιστικών
 β. Χασίς
 γ. Κοκαΐνης
 δ. Αμφεταμινών
 ε. Ρομιντόν

- στ. Ηρωΐνης
 - ζ. Μορφίνης
 - η. LSD
 - θ. Μαριχουάνας
 - ι. Οιοπνεύματος
 - ια. Βαρβιτουρικών
 - ιβ. Άλλων ουσιών
 - ιγ. Δεν κάνω καθόλου χρήση
- 93. Αν κάνεις συστηματική χρήση, αυτό γίνεται για:**
- α. Το τελευταίο τρίμηνο
 - β. Το τελευταίο εξάμηνο
 - γ. Τον τελευταίο χρόνο
 - δ. Δύο χρόνια και περισσότερο
 - ε. Δεν κάνω καθόλου χρήση
- 94. Κάνεις περιστασιακή χρήση (μια φορά τον μήνα ή αραιότερα):**
- α. Ηρεμιστικών
 - β. Χασίς
 - γ. Κοκαΐνης
 - δ. Αμφεταμινών
 - ε. Ρομιντόν
- στ. Ηρωΐνης
 - ζ. Μορφίνης
 - η. LSD
 - θ. Μαριχουάνας
 - ι. Οιοπνεύματος
 - ια. Βαρβιτουρικών
 - ιβ. Άλλων ουσιών
 - ιγ. Δεν κάνω καθόλου χρήση
- 95. Έχεις δοκιμάσει κάποιο ναρκωτικό, αλλά τώρα πλέον δεν κάνεις χρήση, επειδή:**
- α. Δεν μπορώ να βρω
 - β. Βρίσκω, αλλά φοβάμαι για την υγεία μου
 - γ. Βρίσκω, αλλά δεν με ενδιαφέρει να τα πάρω
 - δ. Βρίσκω, αλλά φοβάμαι τις συνέπειες του νόμου
 - ε. Δεν έτυχε να βρω
- στ. Κάνω χρήση ναρκωτικών
- 96. Έχεις ακούσει ή διαβάσει ότι:**
- α. Η κατάχρηση του οιοπνεύματος οδηγεί σε μόνιμες βλάβες της λειτουργίας του εγκεφάλου
 - β. Η κατάχρηση χασίς οδηγεί σε μόνιμες βλάβες της λειτουργίας του εγκεφάλου
 - γ. Η κατάχρηση κοκαΐνης οδηγεί σε μόνιμες βλάβες της λειτουργίας του εγκεφάλου
 - δ. Δεν ξέρω
- 97. Στο στενό σου περιβάλλον, πρόβλημα αλκοολισμού είχε ή εξακολουθεί να έχει:**
- α. Ο πατέρας
 - β. Η μητέρα
 - γ. Κάποιος από τα αδέρφια
 - δ. Άλλος συγγενής
 - ε. Κάποιος στενός φίλος
- στ. Κανένας
- 98. Όταν πίνεις προτιμάς:**
- α. Μπίρα
 - β. Κρασί
 - γ. Άλλα οιοπνευματώδη

- δ. Δεν πίνω καθόλου
- 99. Κατά τη γνώμη σου ένα άτομο πίνει:**
- α. Επειδή το επιβάλλουν οι συνήθειες της κοινωνικής συναναστροφής
 - β. Επειδή κάποιο ποτό του αρέσει σαν γεύση
 - γ. Για να βελτιώσει την ψυχική του διάθεση
 - δ. Για να αποκτήσει θάρρος
 - ε. Για να ξεφύγει από τα προβλήματα του
- 100. Κατά τη γνώμη σου, ένας φίλος σου που μέθυσε μία φορά:**
- α. Είναι κατακριτέος επειδή ήπιε χωρίς έλεγχο
 - β. Είναι επικίνδυνος για την παρέα
 - γ. Είναι προβληματικός και πρέπει να τον αποφεύγω
 - δ. Είναι προβληματικός και πρέπει να ενδιαφερθώ για τα προβλήματα του
 - ε. Πιστεύω ότι απλώς διασκέδασε με τον τρόπο του
- 101. Αν κάποτε ζαλίστηκες με τη χρήση κάποιου ποτού:**
- α. Αισθάνθηκα ξαφνικά ότι όλα γυρίζουν
 - β. Προτίμησα να φύγω από την παρέα
 - γ. Αισθάνθηκα ότι έφτιαξε το κέφι μου
 - δ. Έπεσα σε μελαγχολία και κλείστηκα στον εαυτό μου
 - ε. Πιστεύω ότι ήταν ευχάριστη εμπειρία και θα ήθελα να την επαναλάβω
- στ. Ζαλίστηκα ίσως κάποτε, αλλά δεν πιστεύω ότι έχω ποτέ μεθύσει πραγματικά
- 102. Κατά τη γνώμη σου ο χρόνιος αλκοολικός:**
- α. Είναι περισσότερο προβληματικός από κάποιον που κάνει κατάχρηση χασίς
 - β. Είναι περισσότερο προβληματικός από κάποιον που καπνίζει πάρα πολύ
 - γ. Είναι το ίδιο προβληματικός με κάποιον που κάνει κατάχρηση χασίς ή καπνού, επειδή εκείνο που έχει σημασία είναι η κατάχρηση αυτή καθαυτή και όχι το είδος της ουσίας
- 103. Κατά τη γνώμη σου, το πρόβλημα της κατάχρησης διαφόρων ουσιών θα αντιμετωπιστεί:**
- α. Με αυστηρές ποινές φυλάκισης στους εμπόρους αυτών των ουσιών
 - β. Με κλείσιμο των κέντρων όπου τυχόν γίνονται δόσοληψίες τέτοιου είδους
 - γ. Με απαγόρευση όλων των διαφημίσεων τσιγάρων και ποτών, επειδή προτρέπουν και σε χρήση άλλων ουσιών
 - δ. Με υποχρεωτική αποτοξίνωση αυτών που κάνουν χρήση ναρκωτικών
 - ε. Με φυλάκιση αυτών που κάνουν χρήση ναρκωτικών
- στ. Δεν ξέρω